

Казки про мудрість

Убогий та багатий

Убогий та багатий

В іншому царстві, у козацькому гетьманстві, у такому селі, як Пикарі, там жило два брати: один убогий, другий багатий. От у багатого дуже багато усього було, тільки не було дітей. А у бідного — тільки парка воликів, а дітей купа.

Ото заробив убогий брат десь грошенят і надумав собі, що робити, щоб більше було: прив'язав їх до палички з капшучком — і пішов до багатого брата, до комори, і знайшов дірку таку, що уліз той капшучок із грішми, а сам держить за паличку та й хитає, приказуючи:

— Ідїть, гроші, до грошей! — (Щоб, бачте, гроші братові йшли до його грошей, у капшучок).

От поки гойдав, поки ниточка розв'язалася — упав туди капшук із грішми, у комору, до братових грошей, а він вийняв саму паличку.

— Отак,— каже,— братових не дістав, а своїх позбувся.

І дуже заплакав, і пішов додому, нарікаючи на свою долю. Ото, прийшовши, і хвалиться жінці:

— Та то коли б ти знала, жінко, що я зробив!..

— А що там таке? — питає жінка з ляку.

— Е,— каже чоловік,— не знаю, чи тобі казати, чи ні: то й самому себе соромно, не тільки людям хвалитись...

— Та що там? Кажи! — кричить жінка.

— Уже,— каже,— нема тих грошей у нас, що були...

— А де ж поділись? — питає жінка.

— Та що ж? Я тобі по правді скажу, що я собі надумався, щоб у нас грошей побільшало, та узяв свої гроші, прив'язав до палички з капшучком і пішов до брата, щоб, бач, братові гроші йшли до моїх грошей... Як сунув їх у дірку, та й хитав, і казав: ідїть, гроші, до грошей! То де ти бачила, щоб убогому те було, що багатому? Як кажуть, що багатому чорт діти колише, то й правда! То так і це: що у брата багато грошей, а у мене трошки, та й ті туди упали... Я з плачем додому прийшов...

— Бо братові дужчі,— каже жінка.— А якби ти розумний та прив'язав вірвовкою, то б, може, було б і держалось.

— Та воно так,— каже чоловік,— та нічого не pomoжеться!

Ото як напала його жінка мов мокрим рядном:

— Де хоч, а гроші бери, бо що ми робитимем без грошей?

От чоловік і каже:

— Мовчи, жінко, не лай! Я запряжу воли, і піду у ліс, і там нарублю дров, продам, то й будуть гроші.

Ото поїхав чоловік у ліс — і так заїхав, що тільки небо та земля, а то і сам не знає, де він: бо тоді ліси дуже великі були! От він поставив волики під грабом, а сам поліз на граба високо, щоб подивитись, куди краще виїхати.

От чує — щось гомонить; він оглянувся сюди-туди, коли біля його недалеко людей дуже багато, і все великі люди, з великими вусами й чубами, і як один у голубих жупанах, і сідлають коні: кудись-то поїдуть. Дивом дивується чоловік, що іще таких і не бачив. І перелічив — аж сорок чоловік.

Думає: «Е, так це-то ті гайдамаки, що у нас, у селі, кожний рік обдирають пана; що пан розживеться, набере з людей, то вони приїдуть та обдеруть до сорочки: вози понабирають, а пан і пані повтікають. Вони так просто їдуть — людей не займають. Ну, так тепер я знаю, які гайдамаки! Не дурно пан з трьох сіл ізбирав громаду, і їх шукав по всьому лісі, та й не знайшов!.. Та як їх знайти, що вони так собі живуть, що й хати не знають, самі двері!»

Ото усі посідали на коні, останній вийшов з дверець і сказав:

— Двері, замкніться! — І двері замкнулися, гайдамаки поїхали.

От як заїхали вони — не стало видно, тоді чоловік ізліз з дерева, та за воли, і поїхав туди, до

дверей. Ото поставив воли, сам роздивився скрізь — нема ніде нікого, він до дверей — двері замкнулі були. Він і каже, як казав гайдамака:

— Двері, одчиніться!

Дверці одчинилися, увійшов він у хатку; і дуже там гарно було всередині — а образів на всіх стінах! — дуже гарно!... Стіни були муровані, а вікна пороблені з такого скла, що не можна було й знати, що воно таке, тільки видно й гарно; а лавки були кругом, а біля печі стояли засіки, понакривані білими скатертями.

Ото він узяв розкрив один засік — там мідні гроші, розкрив другий — там срібні гроші, розкрив третій — там золоті гроші. Той чоловік аж за голову ухопився: годі дивиться на усе — давай шукати мішків! От знайшов, вибрав яких найкращих і найбільших три лантухи і набрав мідних грошей один лантух, срібних — другий, а золотих — третій. Ото склав усі три мішки, зверху приклав дровами, щоб не так видно було, засіки понакривав, вийшов з хати, і двері зачинив, і сказав:

— Двері, замкніться!

Вони засунулись. От він за батіг, та воликів за налигач, та виїхав на шлях, та сів на воза, та й каже:

— Гей! Соб! Цабе, помаленьку!

Поїхав собі з богом, не поспішаючи: аби на вечір додому, щоб ніхто не бачив.

От приїхав додому, уже сонце зайшло, стало смеркати. Увійшов у хату — жінка побачила та й каже:

— О! Хвалить бога, що ти приїхав, а то я тут турбувалася, чи не случилось тобі знову яка придибашка, що так довго не було!

— Ні,— каже чоловік,— дякувать богу, приїхав благополучно, іди тільки поможи скидати дрова.

— Добре,— каже жінка,— то й ходім. Ото прийшли до воза, а чоловік і каже:

— Оце, жінко, господь дав нам щастя: я знайшов гроші та це привіз, де ми їх дінемо, щоб ніхто їх не бачив?

— У коморі стоять три жолобки,— каже жінка.— То туди хіба позсипаємо: у нас ніхто не ходить у комору, окрім тебе та мене, то ніхто не знатиме.

Ото, порадившись, так і зробили: в один ізсипали мідні гроші, а в другий — срібні, а в третій — золоті. От насипали три жолоби грошей, понакривали та й живуть собі помалу — не дуже тими грішми шинкують, щоб ніхто не примітив.

Ото, порадившись з жінкою, каже чоловік:

— Купимо пару волів, та своя парка, то я наберу грошей і поїду у Крим; там літо побуду та дещо куплю більше, то не так буде знати; а то щоб люди постерегли, то іще буде клопіт, бо уже і так на мене поглядають, як я піду у церкву.

Ото так і зробили. Поїхав чоловік у дорогу, а жінка зосталася з дітьми.

То це брат багатий і пошле жінку свою, щоб розпитувалася, де убогий узяв грошей, що купив пару волів і пішов у дорогу. То жінка убогого брата і каже:

— Які наші гроші? Стяглися на ту скотинку у велику силу, та й бог його знає, як буде: пішов у дорогу, а я тут з дітьми великого горя наберуся... Коли б хоч благополучно приїхав!

І так ятрівки дві зберуться, побалакають та й розійдуться.

Нічого багатий брат і не дізнався — і тяжко йому! Аж тут приїжджає убогий брат з дороги і приганяє дванадцять пар волів: шість маж солі, а шість риби; а жінці — турецької матерії набрав на спідницю, на фартух, і на корсет, і на юпку, іще й турецьку хустку, і дітям усього понавозив — усяких базаринків. Ото попродавав він воли, і сіль, і рибу попродав, і зробив собі лавочку, і накупив усякої матерії, і став торгувати, і розживатись, і став багатіти. А багатство брата дуже у серце коле: де бідний набрав грошей, що так розжився?

Ото прийшов празник — чи різдво, чи Великдень, а убогий брат і каже жінці:

— Знаєш що, жінко, покличмо ми брата мого до себе у гості, може, він не погордує тепер нами, бо бог дав на те людям празник, що родина до родини йде, а я відколи женився, то не був у мене брат і за порогом, не то у гостях.

Ото, порадившись, так і зробили: покликали брата.

Прийшов брат багатий із жінкою — іще і радий був, що його покликав убогий. Ото гуляють собі та бенкетують. Ото підпили трохи, багатий і каже:

— Скажи мені, будь ласка, брате, як ти забагатів?

— Е, брате,— каже убогий,— так мені бог дав! Ти іще, брате, не бачив мого зерна та й кажеш, що я забагатів, аж ходім у комору, усі ходімо!

Ото увійшли у комору, а бідний брат привів до мідних грошей та й каже:

— Оце у мене овесець!

А прийшли до другого жолоба, а він каже на срібні гроші:

— А оце у мене пшениця!

А як прийшли до золотих грошей, а він каже:

— А це у мене саме сало.

А багатий брат аж за голову ухопився та й каже:

— Брате, голубчику, скажи мені, де ти їх набрав, що я зроду багатий, а у мене стільки нема, як у тебе.

А убогий каже:

— От, брате, я тобі скажу: не находив ти часом у себе якого капшучка із грішми?

— Де ж то! Найшла моя жінка,— каже багатий,— і ми його кочергою вигорнули з комори, думаючи, що то які чари, коли роздивилися — аж там гроші, то ми ті гроші забрали, а капшук викинули.

— Ото ж мій капшук! — каже убогий. Питає багатий:

— Як же він попав туди?

— А так,— каже убогий.— Я заробив грошей трошки і хотів, щоб побільшало; і прив'язав до палички, і казав, упустивши до тебе в комору: ідіть, гроші, до грошей! От нитка розв'язалась, і вони туди упали. А як прийшов додому та сказав жінці, то вона на мене як напалася, то я поїхав у ліс і надобав, де живуть розбійники. І як вони виїхали на здобитки, то я пішов у їх хату — і там так усього багато, що я не знав, що й брати. І я побачив, що там стояло три кадовби, накриті білими скатертями; я подивився — аж там гроші, от я й набрав грошей — і це трохи розжився... А це знову хотів їхати, та ніяк не проберусь.

Ото багатий брат і каже:

— Скажи мені, будь ласка, братику, де це той льох чи хата їх і як ти одчиняв, бо то у гайдамаків повинні бути добрі замки, і, мабуть, так живуть, що і непомітно, де їх хата, що стільки їх шукали громадою, та й пан сам скрізь їздив, та й не знайшов.

От бідний брат і каже:

— Я тобі скажу, братику, тільки нікому не кажи і сам не їдь, а колись поїдемо удвох.

— Добре,— каже багатий брат. А убогий і каже:

— Знаєш же ти, брате, того граба, що скоро виїхати з Довгого яру, і там стоїть дуже великий граб, а проти того граба, у ярку, єсть двері того льоху.

— А як ти відчинив? — питає багатий брат.

— А так,— каже убогий.— Я сказав: двері, одчиніться! То вони й одчинились, а сказав: замкніться, то вони й замкнулись.

Ото, погулявши, побалакавши, розпрощалися, пішов багатий брат із жінкою додому, а убогий став

убираться у ярмарок.

От склався і поїхав, а багатий брат цілу ніч не спав, усе складався та приготавляв вози, а вранці запряг дванадцять пар волів і поїхав у ліс, де живуть гайдамаки, щоб усе забрати, а жінці сказав:

— Як хто спитає, то щоб сказала, що поїхав у ліс по дрова.

Ото приїхав туди, де брат казав, аж воно так і є усе, тільки не було розбійників: кудись їздили. От він позавертав воли, пішов до дверей та й каже:

— Двері, одчиніться!

Двері одчинилися. Ото увійшов він туди і не знає, на що уперед дивитись і що брати. От кинувся багатир зараз до грошей і насипав їх на шість возів, а на шість возів усякого збіжжя — тільки їхати, та й годі! От сподобалась багатиреві одна ікона, котра стояла на покутті, у самому золоті і дуже гарна. Він став на лавку і взяв її, а повернувся до дверей, то двері зачинилися, і він остався у хаті. Кинувся одчиняти — не одчинить. Він уже усяк казав — не одчиняються.

Ото поставив ікону, де вона стояла, сам став відчиняти — не одчинить. Шукав сокири, щоб прорубати дірку і вилізти,— та не знайшов. Хотів у вікно лізти — залізні вікна, не можна, уже він і плакав, і кричав — нічого не допомоглося...

Уже день минув, а вечір настав. Гайдамаки приїжджають додому, а отаман попереду, як побачив воли і вози з добиччю, то аж крикнув:

— Ей, брати, щось у нас хазяйнує! Глядіть, щоб у вас були готові ружжя й самопали, бо, може, тут і багато декого є!

Ото приїжджають до хатки — нема нікого, тільки воли та вози стоять наготовлені. Отаман скочив з коня — до дверей: двері були зачинені, він каже:

— Скоріш, хлопці, кругом хати ставайте! А деякі нумо у хату!

От і кажуть:

— Дверці, одчиніться!

Дверці одчинилися... А багатир прожогом хотів утекти поміж ними, так його й схопили на списи, не дали йому й пирхнути. І закололи, тільки засміялись:

— Отака ловись! Один чоловік, а нас сорок, та й перелякались!.. Нумо шукати по кутках, щоб дехто не zostався іще... І як він сюди добився?

Ото шукали скрізь — ніде не знайшли нікого.

От поскидали все, як було, позносили з волів, а воли позагонили у далекі льохи. От отаман і каже:

— Отепер, брати, посідаймо, одпочинем і порадимось, що будемо робити з чоловіком оцим, бо він не один, а видно, що в його сім'я є; як би дізнатися?

Ото порадили: закопати на притині два стовпи і повісити його за руки й за ноги: хто буде йти повз нього як рідна, то заплаче, то тоді можна буде дізнатись. От так і зробили: закопали стовпи і повісили тіло, і два гайдамаки стерегли, поки хто йтиме.

А того багатиря жінка ждала, ждала — нема чоловіка, вона до брата побігла та й братові:

— Будь ласковий, Охріме, іди, шукай свого брата, бо уже, мабуть, нема його і на світі: з волами десь поїхав по ті гроші!

Брат з ляку аж за голову ухопився:

— Тепер же нема його живого! Я йому казав, щоб він сам не їхав!..

От запряг конячку й поїхав туди прямо; коли дивиться — біля притини стоїть два стовпи і висить його брат; він узяв і поїхав далі — кругом об'їхав і вернувся додому.

Ото й каже братовій:

— От я бачив брата, піди, коли хоч, і ти подивись: там на стовпах висить; тільки не плач, не журись. У мене жінка плоха, то ти будеш мені за жінку, та й будемо собі жити тихенько — однаково можна і по дві, і по три жінки брати.

Ото вона пішла, оддалік подивилась та й вернулась:

— Не витерплю,— каже,— щоб не плакати!

От він каже:

— Коли не витерпиш, то візьми уберися, як панська наймичка, і набери пляшок з вином, з медом і з горілкою повний кошик, та йди повз ті стовпи, де висить брат, та й спіткнися, та упади нарешне, і побий ті пляшки — і плач стільки тобі хочеться. А як хто питає, чого ти плачеш, то ти скажеш, що йшла од панів, несла оцього добра до других панів, і це нещастя трапилось: упала й побила усе!

Ото вона так і зробила. І як упала недалеко біля свого чоловіка, як побила пляшки, як стала голосити, то розбійник вийшов і став її питати:

— Чого ти плачеш?

А вона й сказала:

— Як мені не плакати, коли оце усе панське, то що мені буде, що побила усе!

От, виплакавшись добре за своїм чоловіком, і пішла додому...